ECLI:LV:AT:2018:0507.C28318516.4.L

Lieta Nr. SKC-404/2018

Augstākās tiesas Civillietu departamenta tiesnešu

Andas Briedes, Anitas Čerņavskas, Ināras Gardas un Valērija Maksimova

ATSEVIŠĶĀS DOMAS

civillietā /pers. B/ prasībā pret SIA /Nosaukums A/ par darba devēja uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu, atjaunošanu darbā, atlīdzības par darba piespiedu kavējuma laiku piedziņu un vienošanās atzīšanu par spēkā neesošu daļā, kas izskatīta sakarā ar /pers. B/ kasācijas sūdzību par Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 23.maija spriedumu.

Rīgā 2018.gada 7.maijā

[1] Augstākās tiesas Civillietu departaments ar 2018.gada 25.aprīļa spriedumu (turpmāk – Spriedums) atcēlis Rīgas apgabaltiesas Civillietu tiesas kolēģijas 2017.gada 23.maija spriedumu un izbeidzis tiesvedību lietā.

Spriedumā, atkāpjoties no līdzšinējās tiesu prakses, atzīts, ka Darba likuma 122.pantā noteiktā prasības celšanas termiņa nokavējums ietilpst Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 2.punkta regulējuma sfērā. Diemžēl vairākuma viedoklim piekrist nevaram.

Augstākās tiesas Senāts jau 2004.gada 19.maijā, izskatot paplašinātā sastāvā tiesisko un faktisko apstākļu ziņā līdzīgu lietu, norādījis gan to, ka Darba likuma 122.pantā noteiktais mēneša termiņš ir materiāltiesisks prekluzīvs termiņš, kas aprobežo attiecīgās tiesības pastāvēšanu laikā, un ka gadījumā, ja šāda termiņa tecējuma laikā minētā tiesība netiek atbilstošā veidā izlietota, tā pati par sevi izbeidzas ar prekluzīvā termiņa notecējumu, gan to, ka prekluzīvie termiņi ir jānošķir no noilguma, un tā izbeigšanās tiesai jāņem vērā pēc savas iniciatīvas. Tāpat šajā lietā atzīts, ka prasības noraidīšanu sakarā ar prasības celšanai noteiktā prekluzīvā termiņa neievērošanu nevar atzīt par Satversmes 92.panta pārkāpumu, jo šā termiņa nokavējums saskaņā ar Civilprocesa likuma 132.pantu nav pamats atteikties pieņemt prasības pieteikumu, tāpēc lieta izskatāma pēc būtības. Termiņa tiesiskais regulējums šajā gadījumā ir virzīts uz to, lai panāktu darba strīda ātrāku izšķiršanu, kas pats par sevi atbilst gan darbinieka, gan darba devēja interesēm (*sk. Augstākās tiesas Senāta 2004.gada 19.maija spriedumu lietā Nr. SKC-229/2004 (C32141103)*).

Kopš 2004.gada Darba likuma normas, kas regulē prasības par uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu celšanas termiņu un tā atjaunošanu (122. un 123.pants), vairākkārt interpretētas kasācijas instances tiesas spriedumos, kā rezultātā izveidojusies vienota prakse šo normu piemērošanā, proti, ka prasības termiņa nokavējums atzīstams par absolūtu materiāltiesisku šķērsli attiecīgās prasības apmierināšanai un ir patstāvīgs pamats celtās prasības noraidīšanai. Konstatējot prasības termiņa nokavējumu, tiesai nav pienākuma pārbaudīt darba līguma izbeigšanas tiesisko pamatotību (*sk., piem., Augstākās tiesas Senāta 2004.gada 14.jūlija spriedumu lietā Nr. SKC-364/2004 (C30381403), 2004.gada 3.novembra spriedumu lietā Nr. SKC-591/2004 (C32316403), 2006.gada 17.maija spriedumu lietā Nr. SKC-337/2006 (C30275405), 2009.gada 11.novembra spriedumu lietā Nr. SKC-1052/2009 (C16092308), 2011.gada 25.maija spriedumu lietā Nr. SKC-699/2011 (C17084909), 2012.gada 7.marta spriedumu lietā Nr. SKC-353/2012 (C29400609), 2012.gada 14.decembra spriedumu lietā Nr. SKC-886/2012 (C27132611), 2004.gada tiesu prakses apkopojuma „Par likumu piemērošanu, izšķirot tiesās strīdus, kas saistīti ar darba līguma izbeigšanos vai grozīšanu" 6.2.sadaļu, 2011.gada Senāta tiesu prakses apkopojuma lietās par individuālajiem darba strīdiem 3.sadaļu*).

Minēto Senāta atziņu pareizība pamatojas apstāklī, ka ar Darba likuma 122.pantā noteiktā prasības termiņa nokavējumu persona automātiski nezaudē tiesības vērsties tiesā. Darba likuma 123.pantā ir noteikts vēl cits termiņš, kurā persona ir tiesīga vērsties tiesā. Tas nozīmē, ka Darba likuma 122.pantā noteiktā termiņa nokavējums tikai pirmšķietami norāda uz prasības tiesību zudumu. To, vai termiņa notecējums ir izbeidzis prasītāja subjektīvo tiesību vērsties tiesā, iespējams nodibināt, pārbaudot pēc būtības apstākļus, kas bijuši par iemeslu nokavējumam.

Prasības pieteikuma pieņemšanas stadijā konstatējams vien termiņa nokavējums. Taču Civilprocesa likuma 132.pants (kurā izsmeļoši uzskaitīti prasības pieteikuma nepieņemšanas pamati) termiņa nokavējumu kā pamatu atteikt pieņemt prasības pieteikumu neparedz. Minētā norma arī neparedz iespēju atteikt pieņemt prasības pieteikumu, ja nav iesniegts lūgums par nokavētā termiņa atjaunošanu.

Spriedumā norādītais, tostarp procesuālā ekonomija un vēlme pasargāt prasītāju no varbūtējas tiesāšanās izdevumu atlīdzināšanas atbildētājam, nepamato un arī neattaisno atkāpšanos no līdzšinējās tiesu prakses.

No Sprieduma 10.punktā ietvertajiem izteikumiem izriet, ka tiesnesim, kurš konstatē prekluzīvā termiņa pārkāpumu, lai nemaldinātu prasītāju, prasības pieteikums jāatsaka pieņemt, tādējādi dodot iespēju vērsties tiesā atkārtoti papildus ar pieteikumu par nokavētā termiņa atjaunošanu un efektīvāk nodrošinot personas tiesību aizsardzību.

Pretēji Spriedumā apgalvotajam, tas nevis efektīvāk nodrošina personas tiesību aizsardzību, bet liedz personai tiesas pieejamību, jo atteikums pieņemt prasības pieteikumu, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 2.punktu, atbilstoši minētā panta ceturtajai daļai ir šķērslis pieteikumu iesniegt atkārtoti. Norāde, ka atteikuma gadījumā personai ir iespēja atkārtoti vērsties tiesā ar pieteikumu, ir pretrunā ar likumu.

Pastāv iespēja, ka persona, kura bijusi objektīvi kavēta (piemēram, traumas dēļ) savlaikus celt tiesā prasību, savas nezināšanas dēļ šos apstākļus pieteikumā nenorāda un nelūdz atjaunot nokavēto termiņu. Atsakot pieņemt šādu prasības pieteikumu, personai nepamatoti tiek liegta tiesas pieejamība, ko nevar attaisnot ar procesuālo ekonomiju.

Tiesas pieejamība ir viens no būtiskākajiem taisnīgas tiesas elementiem. Iztrūkstot šim elementam vai tam esot neefektīvam, bezjēdzīgas kļūst pārējās no tiesībām uz taisnīgu tiesu izrietošās garantijas, jo persona tās nevar izmantot, ja tai nav iespējams vērsties tiesā (*sk. Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011, 129.lpp.*).

Tāpat nevaram piekrist apgalvojumam Sprieduma 11.punktā, ka tāds tiesas spriedums, ar kuru prasība par darba devēja uzteikuma atzīšanu par spēkā neesošu tiek noraidīta termiņa nokavējuma dēļ, neatbilst Civilprocesa likuma 189.pantam.

Civilprocesa likuma 8.panta pirmajā daļā noteikts tiesas pienākums skaidrot apstākļus, kuriem ir nozīme lietā. Atzinumu par prasības noraidīšanu sakarā ar Darba likuma 122.pantā noteiktā prasības termiņa nokavējumu tiesa pamato ar lietā iesniegto pierādījumu pārbaudes gaitā noskaidroto iemeslu, kas kavējuši iesniegt prasības pieteikumu, vērtējumu. Nodibinot prasības celšanas termiņa neattaisnotu kavējumu, kas ir absolūts materiāltiesisks šķērslis prasības apmierināšanai, tiesai nav jāpārbauda vēl kādi apstākļi un jāvērtē uzteikuma tiesiskums, jo prasības apmierināšana ir izslēgta materiāltiesiskā šķēršļa dēļ.

Turklāt arī attiecībā uz procesuālo kārtību apvērsuma prasības celšanas termiņa ievērošanas pārbaudei, kasācijas instances tiesa izskaidrojusi, ka jautājums par prasības tiesības esību sakarā ar likumā noteiktā prasības celšanas termiņa neievērošanu var tikt izlemts, izskatot lietu pēc būtības, nevis prasības pieteikuma pieņemšanas stadijā. Ja tiek konstatēts, ka termiņš apvērsuma prasības celšanai ir nokavēts, tiesa var uz šā pamata prasību noraidīt (*sk. Augstākās tiesas Senāta 2012.gada 1.marta lēmumu lietā Nr. SKC-1133/2012 (C28321012)*).

Sekojot tiesas sastāva vairākuma loģikai, nāktos atzīt, ka ikvienā lietā, kurā prasība tiek noraidīta sakarā ar noilgumu, nevērtējot pēc būtības strīdīgo tiesisko attiecību, arī tiek taisīts likuma prasībām neatbilstošs spriedums, un trīs tiesu instancēs „tiek „izspēlēta" lieka un nevajadzīga procedūra".

Sprieduma 14.punktā atkāpšanās no līdzšinējās tiesu prakses ir pamatota ar Augstākās tiesas Civillietu departamenta 2016.gada 1.decembra rīcības sēdes lēmumā lietā Nr. SKC- 3000/2016 (3-10/0073) un 2017.gada 28.septembra rīcības sēdes lēmumā lietā Nr. SKC- 1751/2017 (ECLI:LV:AT:2017:0928.SKC-1751-17.1.L) izteiktu atziņu, ka Komerclikuma 217.pantā paredzētais trīs mēnešu termiņš prasības celšanai par sabiedrību ar ierobežotu atbildību dalībnieku lēmuma atzīšanai par spēkā neesošu ir prekluzīvs termiņš un tā pārkāpums ir pamats atteikumam pieņemt prasības pieteikumu atbilstoši Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 2.punktam. Pirmkārt, minētie rīcības sēdes lēmumi vēl neveido judikatūru. Otrkārt, Komerclikumā un Darba likumā prasības termiņa jautājums ir atšķirīgi regulēts (Komerclikumā nav paredzēts nokavēto termiņu atjaunot), tādēļ Komerclikuma normu piemērošanas sakarā izteiktās atziņas nav attiecināmas uz tiesiskajām sekām Darba likuma 122.pantā noteiktā termiņa pārkāpuma gadījumā.

[2] Nevaram piekrist vairākuma viedoklim arī attiecībā uz apelācijas instances tiesas sprieduma atcelšanu, pamatojoties uz Civilprocesa likuma 132.panta pārkāpumu.

/pers. B/ kasācijas sūdzībā kā pamatarguments minēts Civilprocesa likuma 132.panta pirmās daļas 2.punkta nepareiza piemērošana, saistot minētās normas pārkāpumu ar prasītājas paļaušanos, ka tiesvedībā pieņemtā lieta tiks izskatīta pēc būtības, nevis tiks noraidīta termiņa pārkāpuma dēļ. Apelācijas instances tiesas sprieduma nepareizība, prasītājas ieskatā, izpaudusies tādējādi, ka tiesa nav izvērtējusi uzteikuma tiesiskumu un pamatotību.

Lietas izskatīšanas robežas kasācijas instances tiesā noteiktas Civilprocesa likuma 473.panta pirmajā daļā, kas paredz – „tiesa, izskatot lietu kasācijas kārtībā, pārbauda lietā esošā sprieduma likumību pārsūdzētajā daļā attiecībā uz personām, kas spriedumu pārsūdzējušas vai pievienojušās kasācijas sūdzībai, un attiecībā uz argumentiem, kas minēti kasācijas sūdzībā."

Kā norādīts minētā panta komentārā, izskatīšanas robežas nosakāmas pēc trīs kumulatīviem kritērijiem: 1) kādā daļā spriedums pārsūdzēts; 2) kurš to pārsūdzējis; 3) kādi argumenti izvirzīti lietā esošā sprieduma kritikai. Pārbaudīt sprieduma tiesiskumu kasācijas instances tiesa ir tiesīga tikai atbilstoši kasācijas sūdzībā norādītajiem argumentiem, atstājot bez ievērības tās konstatētās nepareizības materiālo un procesuālo tiesību normu piemērošanā, uz kurām kasācijas sūdzībā nav norādīts (*sk. Civilprocesa likuma komentāri. II daļa (29.-60.[1] nodaļa). Sagatavojis autoru kolektīvs. Prof. K. Torgāna zinātniskajā redakcijā. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2012, 844.-846.lpp.*).

Procesuālo tiesību normu pārkāpums var būt pamats sprieduma pārsūdzēšanai kasācijas kārtībā, ja šis pārkāpums novedis, vai varēja novest pie lietas nepareizas izspriešanas (Civilprocesa likuma 452.panta otrā daļa).

Zemākas instances tiesas sprieduma atcelšana nevar būt pašmērķis. Tādēļ nav lietderīgi atcelt apelācijas instances tiesas spriedumu, ja ir skaidri zināms, ka prasītājai nav izredzes uz pozitīvu rezultātu un celtās prasības apmierināšanu.

Turklāt Civilprocesa likuma 132.panta (kas paredz pamatus atteikumam pieņemt prasības pieteikumu) nepareizu piemērošanu pārmest var pirmās instances tiesas tiesnesim, kurš lēmis jautājumu par prasības pieteikuma pieņemšanu, vai arī otrās instances tiesai, kura izskatījusi blakus sūdzību par lēmumu atteikties pieņemt prasības pieteikumu.

Šajā gadījumā apelācijas instances tiesa, izskatot lietu sakarā ar prasītājas apelācijas sūdzību, Civilprocesa likuma 132.pantu nav piemērojusi. Šī panta piemērošana apelācijas instancē ir neiespējama. Pārsūdzētā sprieduma atcelšana ir pamatota ar procesuālu pārkāpumu, kuru apelācijas instances tiesa nav pieļāvusi.

Tiesnese A. Briede

Tiesnese A. Černavska

Tiesnese I. Garda

Tiesnesis V. Maksimovs